

Україна-угорщина:
спільне
минуле та сьогодення

"Идоша Угри мимо Кієвъ
горою, еже ся нынѣ зоветь
Угорьское, пришедъше къ
Днѣпру, сташа вежами"

(Несторъ, II. т., стр. 236)

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

***УКРАЇНА – УГОРЩИНА:
СПІЛЬНЕ МИНУЛЕ ТА СЬОГОДЕННЯ***

**Матеріали
міжнародної наукової конференції
(Київ, 14-16 квітня 2005 р.)**

Київ – 2006

Україна – Угорщина: спільне минуле та сьогодення. Матеріали міжнародної наукової конференції (Київ, 14-16 квітня 2005 р.) / Відп. ред. В.А.Смолій. – К.: Ін-т історії України НАН України, 2006. – 275 с.

Переклад з угорської мови: **В.П. Густей**

Переклад з української мови: **Вашиш Т., Зубанич Л., Рудник І.**

*Затверджено до друку Вченою радою Інституту історії України
НАН України, протокол № 10 від 29 листопада 2005 р.*

Редакційна колегія:

✓ **В.А.Смолій,**

доктор історичних наук, професор, академік НАН України
(*відповідальний редактор*),

✓ **С.В.Віднянський,**

доктор історичних наук, професор
(*заст. відповідального редактора*),

✓ **М.Ф.Котляр,**

доктор історичних наук, професор, член-кореспондент НАН України,

І.О.Мандрик,

доктор історичних наук, професор,

І.Б.Матяш,

доктор історичних наук, професор,

Іштван Гайдош, ---

народний депутат України, голова ДСУУ

Тібор Вашиш

(*відповідальний секретар*),

Аттила Пок,

доктор історії, професор, Угорщина,

Іштван Фодор,

доктор історії, професор, Угорщина.

Видання здійснене за підтримки Державного комітету України в справах національностей та міграції, Державного комітету Угорської Республіки в справах закордонних угорців та Демократичної спілки угорців України.

ISBN 966-02-4032-5

ЗМІСТ

✓ Валерій Смолій , директор Інституту історії України НАН України, академік НАН України. Вступне слово	5
Вілмош Сабо , Державний секретар Уряду Угорської Республіки. Привітання	7
Іштван Гайдош , голова Демократичної спілки угорців України, народний депутат України. Привітання	9
Янош Тот , Надзвичайний і Повноважний Посол Угорської Республіки в Україні. Привітання	11
✓ Степан Віднянський (Київ, Україна). Основні етапи та проблеми історії українсько-угорських взаємин	13
Іштван Фодор (Будапешт, Угорщина). Угорці та східні слов'яни у IX-XI столітті (про результати та актуальні завдання найновіших археологічних досліджень)	19
Олександр Майоров (Санкт-Петербург, Росія). Русько-угорські відносини другої половини IX ст. та проблема заснування Галича	25
✓ Андрій Плахонін (Київ, Україна). Нащадки Володимира Ярославича та Волинь в контексті русько-угорських відносин XI ст.	41
Ласло Зубанич (Берегово, Україна). Княгині Київської Русі в історії Угорщини	56
Марта Фонт (Печ, Угорщина). Угорсько-східнослов'янські зв'язки середини XII ст.	61
✓ Микола Котляр (Київ, Україна). Русь і Угорщина в XII ст.	75
Мирослав Волощук (Івано-Франківськ, Україна). Васальна підлеглість Данила Романовича від Бели IV (1235 – 1245 рр.): джерела, історіографія та коротка постановка проблеми	86
Оксана Ферков (Ужгород, Україна). Українсько-угорські зв'язки періоду середньовіччя в угорській історіографії другої половини XIX – початку XX ст.	95
Шандор Гебеї (Егер, Угорщина). Дипломатичні зносини між Трансільванським князівством та Запорізьким військом у 1648 році	104

✓ Віктор Горобець (<i>Київ, Україна</i>). Вільно чи Раднот? Українсько-трансільванська військова співпраця 1657 р. в контексті формування протестантської ліги	120
✓ Андрій Гурбик (<i>Київ, Україна</i>). Україна і трансільванське князівство в умовах Раднотської коаліції (1656-1657)	134
✓ Тарас Чухліб (<i>Київ, Україна</i>). Український гетьманат – Трансільванське князівство: міжнародне утвердження за допомогою політики полівасалітетності (XVII ст.)	154
Мандрик Іван (<i>Ужгород, Україна</i>). Угорська політика на території Закарпаття в кінці XIX – на початку XX ст.	177
Леся Мушкетик (<i>Київ, Україна</i>). Угорські історичні герої у народній прозі Закарпаття	190
Ференц Поллман (<i>Будапешт, Угорщина</i>). Військові цілі Австро-Угорської монархії та Україна у 1914 р.	199
Ірина Матяш , (<i>Київ, Україна</i>). Джерельна база дослідження діяльності Надзвичайної дипломатичної місії УНР в Угорщині: “український” комплекс	204
Іштван Равас (<i>Будапешт, Угорщина</i>). Українсько-угорські військові відносини в першій половині XX ст.	216
Дьордь Дупка (<i>Ужгород, Україна</i>). Сталінські депортації угорців	228
Дмитро Ткач (<i>Київ, Україна</i>). Особливості становлення українсько-угорських міждержавних відносин	230
Юрій Мушка (<i>Київ, Україна</i>). Євроінтеграційні проблеми в українсько-угорських економічних відносинах	239
Єва Кіш (<i>Ужгород, Україна</i>). Транскордонне співробітництво України та Угорщини у XXI ст.	241
Іванна Бабинець (<i>Ужгород, Україна</i>). Закарпаття в системі міждержавних відносин України і Угорської Республіки (1991-2004 рр.)	251
Аттила Пок , <i>заступник директора Інституту історії Угорської Академії Наук</i> . Заключне слово	270
Рішення міжнародної наукової конференції: Про створення Комісії істориків України та Угорщини	273
Договір про наукове співробітництво між Інститутом історії України НАН України та Інститутом історії Угорської Академії Наук	274

Мирослав Волощук
(Івано-Франківськ, Україна)

ВАСАЛЬНА ПІДЛЕГЛІСТЬ ДАНИЛА РОМАНОВИЧА ВІД БЕЛИ IV (1235 – 1245 рр.): ДЖЕРЕЛА, ІСТОРИОГРАФІЯ ТА КОРОТКА ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Історія військово-політичних і дипломатичних взаємин угорських королів зі східнослов'янськими правителями IX – XIII ст. відома великою кількістю епізодів цих складних і суперечливих контактів. Джерелознавці, краєзнавці, археологи, дослідники генеалогії та історики XIX – початку XXI ст. нагромадили значний масив фактичного матеріалу, висловили чимало різноманітних інтерпретацій та концепцій вищевказаних стосунків. В цілому сучасній історіографії відомі ключові теорії розвитку русько-угорських відносин і значною мірою, поверхнево торкаючись проблеми видається, що вона вичерпана для подальшого вивчення.

Однак, аналізуючи існуючі коментовані видання і оригінали літописів Русі та західноєвропейських хронік (насамперед угорських і німецьких), стає зрозумілим, що велика кількість епізодів досліджуваних зв'язків є не те що вичерпана для вивчення, а й взагалі ніколи не піднімалась на рівні написання спеціальних статей, чи брошур.

Одним з таких питань є васалітет волинського князя Данила Романовича (1238 – 1264 рр., як галицько-волинський князь, а від 1253 р. – король “усієї Русі”) від угорського короля Бели IV (1235 – 1270 рр.). Незважаючи на досить значний масив існуючих документальних повідомлень (літописи, хроніки, булли та ін.), епізодичні згадки даної проблеми вченими різних епох та історичних шкіл, вона не стала предметом особливої уваги. Саме це змусило нас висловити власне бачення щодо цього епізоду відносин Арпадів зі східнослов'янськими князями.

Історичні джерела у даному питанні змушують сконцентрувати увагу на повідомленні про участь Данила 14 жовтня 1235 р. в коронації Бели IV, яка відбувалась у Секешфехерварі і передбачала два обов'язкові атрибути: участь у цій процедурі єпископа Естергому та покладання на голову Святої Корони. Сам Данило у цій церемонії вів королівського коня.

Зокрема у “Ілюстрованій хроніці” секешфехерварського монаха Марка Кальті з даного приводу вказується: “Rex Bela post eum filius eius coronatus est pridie Idus Octobris feria prima qua cantatur: Da pacem domine! In cathedrali ecclesia beati Petri Albe, quam ipse consecrari fecit, Colomano duce fratre eiusdem ensem regalem ad latus ipsius honorifice tenente, Daniele uero duce Rutenorum equum

suum ante ipsum summa cum reuerencia ducente”¹.

Праця М.Кальті була предметом неодноразового дослідження, зокрема у 1959 р., коли її було в чергове перекладено на угорську мову, а уривок, який цікавить нас, виглядав наступним чином: “Utána fiát, Béla királyt október tizennegyedikén, vasárnap, amikor ezt éneklik: Adj, Uram, békét! – megkoronázták Szent Péter fehérvári egyházában, melyet ő maga szenteltetett fel: öccse Kálmán herceg vitte mellette tisztességgel a királyi kardot, Dániel rutén herceg pedig igen nagy tisztelettel járt előtte és lovát vezette”².

Події коронації Бели відображені на сторінках хроніки Генріха з Мюгельна, який створив її у 1358 – 1361 рр., описавши події від найдавніших часів до 1333 р.³: “In des selben kronung stund herczog Coloman, sein pruder, und heit im das kunclich swert czu der rechten hant, und der herczog Daniel von Reussen furt das ros vor dem kunge. Der selb kunig Bela was gewaldig funf und dreyszig jar”⁴.

На етапі зміцнення угорської станової монархії за часів Матяша Хуньяді (1458 – 1490 рр.), епізод коронації Бели IV увійшов до праці “Chronica Hungarorum” Яноша Туроці (1435 – 1488/89 рр.). Автор описав історію Угорщини від найдавніших часів до 1487 р.⁵ Угорсько-мовний переклад 1978 р. “Utána fiát, Béla királyt koronáztak meg, október tizennegyedikén azon a vasárnap, amikor ezt éneklik: Adj, Uram, békét! Fehérvárott tették Szent Péter Székesegyházában, amelyet ő szenteltetett fel: Kálmán herceg, a testvére, vitte oldála mellett a királyi kardot, tiszteletteljesen, és Dániel a ruténok fejedelme, vezette a lovat nagy tisztelettel”⁶.

Компілятори угорських хронік XIX ст. дали епізод угро-руських контактів теж згадали, дещо скоротивши саму оповідь коронації Бели: “Post paucos a patris obitu dies, ne, simora longior intercederet, rerum novarum studiosi aliquid molirentur, Albam contendens, consueto more, Colomanno fratre ensem praeferente a) & Daniele Russorum Duce equum ducente b) coronatus est”⁷.

Важливими для нашого дослідження є артикули Золотих булл короля Ендре II (1205 – 1235 рр.) за 1222 і 1231 рр.⁸, які регламентували суспільні відносини у країні, в тому числі – між представниками правлячої династії і її підлеглими. Важливими в даному контексті є повідомлення і про стосунки Арпадів з іноземними правителями та представниками знаті.

Отже, у західноєвропейських джерелах найбільш раннім повідомленням про участь Данила Романовича у коронації Бели є епізод наведений у праці М.Кальті. Достовірності свідчень хроніста щодо досліджуваних питань притаманна деяка дискусійність. Це пояснюється тим, що автор приступив до написання свого твору у 1358 р. за часів правління Лайоша Анжуйського (1342 – 1382 рр.), включивши туди зазвичай також історичні відомості про угрів від найдавніших часів до 1330 р. Враховуючи те, що до хроніки увійшли ранні

протографи ще з XI – XII ст.⁹, а сам Кальті походив із місця коронації усіх угорських королів починаючи від другої половини XI ст., інформацію, наведену хроністом, можна було б вважати актуальною для наукового аналізу.

Проте, слід пам'ятати, що дана праця з'явилася за часів активного просування угорських і польських впливів на територію Галицької і Волинської землі в середині – другій половині XIV ст. Тому можна було б і припустити, що це свідомий фальсифікат, створений на замовлення правлячої династії й покликаний додатково обґрунтувати існуючі за часів Арпадів (895 – 1301 рр.) права на дані терени, і що саме з “Ілюстрованої хроніки” інформація про коронацію Бели і не до кінця зрозумілу участь у ній Данила була переписана іншими авторами.

Однак у нашому розпорядженні є також цикл руських літописів (насамперед – Іпатіївський), де досліджувана проблематика опосередковано знайшла відображення і значною мірою пояснює особливості взаємовідносин Данила Романовича і Бели IV 14 жовтня 1235 р. не висвітлені у західних джерелах.

Зокрема, на думку М.Ф. Котляра, перу якого належить останнє коментоване видання Галицько-Волинського літопису¹⁰, між кінцем 1236 – першою половиною 1237 рр. “Даниль ...шелъ бяше съ братомъ своимъ въ Угры къ королеви: бѣ бо звалъ его на честь. В то же время пошелъ бяше Фридрихъ царь на герцика войною, и всхотѣста йти Даниль съ братомъ Василкомъ герцикови в помощь”¹¹ [підкреслення тут і далі – М.В.].

В даному випадку нас цікавить словосполучення “звалъ его на честь”. Поняття “честь” у літописі можна знайти ще один раз – у епізоді, де висвітлюються наслідки відвідин Данилом Романовичем у грудні 1245 – січні 1246 р. ставки хана Бату – Сарая. Літописець у розпачі зазначав, що “злѣ зла честь Татарска”¹², вище описуючи те приниження, якого зазнав галицько-волинський князь від монгол.

Історики проблему васального підпорядкування князя Данила Белі IV чи хоча б ймовірності такого акту в комплексі практично не розглядали. Ми володіємо лише окремими витягами з праць вчених, де прямо, або, як правило, опосередковано, подаються коментарі щодо взаємовідносин Арпадів і Романовичів у 1235 – 1238 рр.

Автор однієї з перших фундаментальних, спеціальних і водночас суперечливих робіт з історії Русі і Росії В.Татищев проблеми участі волинського князя у коронації Бели не торкався, хоча під 6741 (1233) повідомляв, що “Данило Романович, маючи в Галичі з королем угорським війну тяжку і перемігши угрів в горах, учинив з ними мир. Відрікся король по грамоті Мстислава від Галича”¹³. Це фактично прямий натяк на нормалізацію стосунків з Ендре II, але не з його сином, який у жовтні 1235 р. успадкував Корону.

Натомість М.Карамзін, оцінюючи події 14 жовтня 1235 р. висловлював

чітку думку про васалітет Данила від Бели у 1235 р. Перший, за його словами, вів королівського коня, що “було тоді знаком підданства”¹⁴.

Українська історична наука в особі праць галицьких краєзнавців-істориків А.Петрушевича і І.Шараневича торкалась питання взаємовідносин Романовичів з чернігівськими князями, герцогом Австрії впродовж 1235 – 1237 рр., констатувала небажання Бели бачити у Галичі “сильну владу”, однак щодо васалітету, або його відсутності мова не йшла¹⁵.

Зокрема, І.Шараневич вважав, що у 1235 р. Данило шукав “помочи вь Уграхь” у боротьбі за Галич. Однак детального аналізу даних пошуків автор не наводив¹⁶.

Кардинально іншої позиції в даному питанні дотримувався М.Дашкевич. У своїй праці “Княжение Даниила Галицкаго по русским и иностранным известиям” він проводив думку, що участь Данила у коронації Бели вважалась васалітетом дослідник констатував, що під час урочистостей жодна угода з Романовичами не укладалась, бо Бела IV підтримував Ростислава у боротьбі за Галич¹⁷.

Про спробу повернути в 1235 р. Галич зазначав М.Грушевський¹⁸. Він не відкидав можливості участі Данила у коронації, що, на його думку, означало певну зверхність Бели стосовно волинського князя. Романович здійснив свою поїздку з намірами встановити добросусідські відносини і віддавався під протекцію короля з тим, “аби зробити кінець мішанню Угорщини в галицькій справі”¹⁹.

Думку М.Грушевського підтримала Н.Полонська-Василенко, констатуючи, що “новий король Бела IV не виявляв інтересу до Галичини, а Данило, прагнучи миру, навіть піддався був під його протекцію. Але король підтримав кандидатуру Михайла Всеволодовича на галицький престол”²⁰.

У радянській історичній науці проблема васалітету стала незначним предметом огляду І.Коломійця, який зауважив, що “1234 – 1235 роки проходили у напруженій боротьбі Романовичів і чернігівських князів, яких “за угодою” підтримував Бела”²¹. Однак більш детального пояснення цього договору автор не навів, як і не оприлюднив свого бачення на питання стосунків Данила з Белою після 1235 р.

Значно глибше аналізовану тему вивчав В.Пашуто. Зокрема у роботі “Нариси з історії Галицько-Волинської Русі” він зазначав, що у 1235 р. Данило їздив до Бели, щоб той не втручався у галицькі справи. Автор вважав, що тільки після можливої участі Данила на боці австрійського герцога у війні з уграми, король запропонував Романовичам якийсь договір, через який той відмовився підтримати Фрідріха Бабенберга (1230 – 1246 рр.) і в 1238 р. захопив Галич²².

Участь у коронації Бели IV в Секешфехерварі історик оцінював як дружній акт. Натомість у візиті до угрів “на чѣсть” В.Пашуто вбачав дипломатичну

активність Романовичів, яка перешкодила втручатись уграм у внутрішні справи Галицької землі до нашествия монгол²³.

Сучасна українська історіографія теж не вважає вивчення питання васалітету Данила Романовича актуальним. Звідси і дуже мала кількість оцінок досліджуваних подій. Ужгородський історик І.Ліхтей, розглядаючи обставини зародження союзу Фрідріха Бабенберга і волинського князя у середині 30-х рр. XIII ст., констатував участь останнього під час коронації Бели. Однак не навів власного погляду на дану проблему, а погодився із точкою зору М.Грушевського²⁴.

Більш глибоко дане питання вивчав М.Котляр. У одній зі своїх перших праць, присвячених Галицько-Волинському літопису (1993), він зазначав, що Данило був запрошений “на честь” до Бели після зав’язання стосунків із Фрідріхом австрійським. На думку історика, Данило вирішив протиставити угорському королю союз з австрійським герцогом. Це була дипломатична перемога над Белою, яка, за словами автора, “чомусь не знайшла відбиття в Повісті про повернення Данилом галицького стола. Можна думати, що королю Угорщини довелось добре заплатити за відмову Данила від союзу з Австрією... Ймовірно, що коли Данило відвідав Угорщину, між ним і королем було підписано якусь угоду, за якої Бела IV зобов’язувався не втручатись у волинські і галицькі справи”²⁵.

Цікаві думки з даної теми М.Котляр висловив і в дослідженні особистості князя Данила (2001). Він писав, що після захоплення Галича у 1235 р. чернігівськими володарями, “старшому Романовичу довелося залишити галицький престол і поїхати ...до Угорщини” Автор пояснював це тим, що до влади прийшов Бела, з яким Данила зв’язувала дитяча дружба. В дитинстві він виховувався при угорському королівському дворі. М.Котляр вважає, що Бела був менше зацікавлений у привласненні Галицької землі. Автор, невідомо на які джерела посилаючись, описував, що “Бела охоче згадував про дитячі розваги”, але у вирішальний момент підтримав Михайла Всеволодовича. Однак Данило вирішив укласти союз з Бабенбергами. Тому Бела запросив обох Романовичів “на честь” і уклав певно з ними якусь угоду, певно про нейтралітет стосовно руських земель. Так думати автора спонукала обставина, що король тривалий час не втручався у галицькі та волинські справи²⁶.

У останньому коментованому виданні Галицько-Волинського літопису (2002) М.Котляр зауважив, що дипломатичні заходи Данила в Угорщині восени 1235 р. не мали успіху, бо король підтримав його суперника Михайла чернігівського²⁷. Той, на думку історика, не мав коренів у Галичині і не міг бути популярним серед дрібних феодалів і народу. Тому узяти Галицьку землю під Михайлом чи його сином було б незмірно легше, ніж під Данилом. Наводячи різні історіографічні судження з приводу подій 1235 – 1238 рр. і місця в них зга-

дуваних осіб, вчений вважав, що "...Белі довелося добре заплатити за відмову Данила від союзу з Австрією. Ймовірно, під час перебування в Угорщині було підписано якусь угоду між королем і волинським князем, якою Бела зобов'язувався припинити допомогу Михайлові та Ростиславу і, взагалі, не втручатися до галицьких справ"²⁸.

Цікаві спостереження щодо досліджуваних питань висловив український дослідник в діаспорі В.Ідзьо, який припускає, що Бела після 1235 р. не підтримав Данила тому що був ще живий Коломан – "галицький король" У 1236 р. коли Данило прибув "на честь" в Угорщину, між ним і Белою було укладено договір, згідно якого Бела був змушений розірвати союз із чернігівськими князями. Однак король, на думку автора, розглядав договір, як тимчасове явище²⁹.

У працях сучасного російського вченого О.Майорова побутує думка, що Данило все ж був васалом Бели, погодившись на такий статус в обмін на королівську допомогу у боротьбі за Галич. Завадив реалізації цих планів Михайло Всеволодович, який швидше зайняв подністровську столицю³⁰.

Дослідник вважає, що "старший Романович, як і його батько, вповні міг формально визнати себе васалом нового угорського короля". О.Майоров з'ясував мету поїздки волинського князя до Бели, яка, на його думку, полягала у отриманні угорської військової допомоги проти чернігівських правителів. Точку зору про отримання Данилом гарантій невтручання у внутрішні справи Галицької землі вчений категорично відкидає³¹.

Зарубіжна історіографія, насамперед угорська, у ХІХ ст. теж відстоювала думку про безумовну васальну підлеглість волинського князя від угорського короля. Однак науковці не подавали комплексного бачення даної проблеми. Запропоновані погляди мають місце у роботах Л.Салая та Д.Паулера³².

На сучасному етапі угорські вчені переглядають деякі тенденційні оцінки русько-угорських відносин епохи Середньовіччя, що спостерігались у роботах ХІХ – ХХ ст. Зокрема, особливо продуктивно у даному напрямі працює М.Фонт. Проте і дана дослідниця в деяких своїх роботах лише констатує факт участі Данила у коронації Бели, водночас не наводячи особливого аналізу даного історичного епізоду. На основі вивчення Іпатіївського літопису М.Фонт вказує про присутність Романовичів при дворі Бели, але про мету поїздки інформації не подає³³.

Одним з небагатьох у польській історіографії досліджуваної теми торкнувся Б.Влодарський у своїй праці "Польща і Русь (1194 – 1340)". Він відстоював думку, що Данило в боротьбі за Галич намагався "знайти собі нового короля Белу ІV, до якого той виїхав і брав участь в урочистостях інтронізації"³⁴. У Галичі перебувала значна угорська залога, яка мала забезпечити не тільки владу Ростислава Михайловича, але й угорські впливи. Тому участь Данила в інтронізації Бели, за словами автора, не принесло успіху³⁵.

Враховуючи наявні джерела та існуючий масив наукових досліджень щодо васальної підлеглості Данила Романовича від короля Бели IV, ми вважаємо, що дана проблема не є повноцінно відображена і потребує додаткової спеціальної розробки. На нашу думку, не зрозумілою залишається мотивація участі волинського князя у інтронізаційних урочистостях представника династії Арпадів та позиція останнього у австро-галицьких стосунках другої половини 30-х рр. XIII ст. Взагалі не розглядалась хронологія даного підданства, не залучався актовий матеріал Угорського королівства задля глибшого з'ясування умов васалітету та його наслідків для обох правителів – особливо на фоні татарського лихоліття першої половини 40-рр. XIII ст.

Саме ці суперечливі і часто незрозумілі питання можуть стати предметом подальших досліджень.

На наш погляд васалітет Данила від Бели все ж мав місце, однак носив умовний характер, хоча сам Романович повинен був виконувати усі необхідні умови. Про це свідчать його візити до Угорської Корони впродовж 1235 – 1241 рр., які, при детальному аналізі джерел пояснити звичайною дипломатичною чи зовнішньополітичною діяльністю проблематично.

Хронологічні рамки даного підданства, на наш погляд, охоплюють період від 14 жовтня 1235 – до 17 серпня 1245 рр., де нижньою межею є підпорядкування волинського князя Бели під час коронації останнього. Верхньою межею є битва спадкоємців Романа і їх союзників (литовських і половецьких племен) з військами угорського бана Аттіли Фільнія, сина київського і чернігівського князя Михайла Всеволодовича – Ростислава та польського правителя Болеслава Стидливого під Ярославом.

Причини організації кампанії полягали не просто у бажанні Бели повернути собі Подністров'я і посадити на престол у Галичі свого зятя Ростислава, а у недотриманні самим Данилом васального договору під час нападу монгольських військ на володіння Арпадів (1241 – 1242 рр.) і не надання збройної допомоги своєму сеньйору в час небезпеки з боку зовнішнього ворога. Подібні умови передбачала і вимагала дотримуватись Золота булла 1231 р.

Перемога Романовичів, на нашу думку, завершила етап васальної підлеглості Данила і започаткувала цілком паритетні стосунки між обома правителями у 1248 – 1264 рр., закріплені династичним союзом.

В цілому, дане коротке дослідження, покликане тільки окреслити основні проблемні теми, є першим в системі більш глибокого вивчення русько-угорських контактів напередодні та в часи татарського лихоліття. Тому стаття автора не передбачає глибоке і повноцінне висвітлення актуальних питань, що буде виконано у найближчому майбутньому в більш фундаментальних розробках.

¹ Chronikon Pictum Vindobonense // Historiae Hungaricae Fontes domestici / Ed. M. Florianus. – Lipsiae, 1883. – S.223.

² Kálti Márk. Képes krónika. – Budapest: Akademiai kiadó, 1959. – 254 old.

³ Шушарин В.П. Ранний этап этнической истории венгров. Проблемы этнического самосознания. – М.: РОССПЭН, 1997. – С.379.

⁴ Chronicon Henrici de Múgeln Germanice conscriptum // Scriptores Rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum / Ed. E. Szentpétery. – Budapestini, 1938. – V.2. – S.207.

⁵ Шушарин В.П. Ранний этап этнической истории венгров. – С.379.

⁶ Thuróczy J. A magyarok krónikája. – Budapest, 1978. – Old.210.

⁷ Historia Regum Hungariae cum notiis praevis. – Budaе, 1801. – S.234.

⁸ Magyar történeti szöveggyűjtemény 1000 – 1526. – Budapest: Akademiai kiadó, 2000. – O.268-278.

⁹ Шушарин В.П. Древнерусское государство в западно и восточно-европейских памятниках // Древнерусское государство и его международное значение / Новосельцев А.П., Пашуто В.Т., Черепнин Л.В. – М.: Наука, 1965. – С.430.

¹⁰ Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / За ред. М.Ф. Котляра. – К.: Наукова думка, 2002. – 396 с.

¹¹ Ипатьевская летопись // ПСРЛ. – СПб.: Типография М.А. Александрова, 1908. – Т.2. – Стб.776; Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / За ред. М.Ф. Котляра. – С.228.

¹² Ипатьевская летопись. – Стб.805.

¹³ Татищев В.Н. История Российская: В 3 т. – М.: Изд-во АСТ, 2003. – Т.2. – С.541.

¹⁴ Карамзин Н.М. История Государства Российского: В 3 кн. – М.: Книга, 1988. – Кн.1. – Т.4. – С.163.

¹⁵ Петрушевич А. Обзор важнейших политических и церковных происшествий в Галицком княжестве с половины XII до конца XIII века // Литературный сборник издаваемый обществом Галицко-русской материцы. – Львовъ, 1854. – Вып.2. – С.31.

¹⁶ Шараневич І. Історія Галицко-Володимирської Русы отъ найдавнішихъ времен до року 1453. – Львов, 1863. – С.84. Його ж. Изслѣдованіе на поли отечественной географіи и исторіи // Литературный Сборникъ издаваемый Обществомъ Галицко-Русской Матицы. – Львовъ: Въ печатнѣ Ставропигійского Института подъ зарядомъ Стефана Гучковского, 1869. – Вып.1-4. – С.90.

¹⁷ Дашкевичъ Н. Княженіе Даниила Галицкаго по русскимъ и иностраннымъ известіямъ. – К., 1843. – С.8.

¹⁸ Грушевський М.С. Хронологія подій Галицько-Волинської літописи // За-

писки НТШ. – Львів, 1901. – Т.41. – С.25-26.

¹⁹Грушевський М.С. Історія України-Руси: В 10 т., 11 кн. – К.: Наукова думка, 1993. – Т.3. – С.52-53.

²⁰Полонська-Василенко Н. Історія України: В 2 т. – К.: Либідь, 1995. – Т.1. – С.197.

²¹Коломієць І.Г. Боротьба південно-західних руських князівств проти експансії угорських феодалів XI – XIII ст. ст. // Наукові записки УжДУ. – Історично-філологічна серія. – Ужгород, 1949. – Т.2. – С.22.

²²Пашуто В.Т. Очерки по истории Галицко-Волынской Руси. – М.: Изд-во АН СССР, 1950. – С.217.

²³Пашуто В. Т. Внешняя политика Древней Руси. – М.: Наука, 1968. – С.257-258.

²⁴Ліхтей І. Австро-угорсько-чеське протистояння 30 – 50-х рр. XIII ст. // Carpatica – Карпатика. – Вип.21. – Політичні студії: історія, теорія, практика. – Ужгород: УжНУ, Науково-дослідний інститут Карпатознавства, 2003. – С.119-120; Його ж. Боротьба Данила Романовича й Пршемисла Отакара II за австрійську спадщину // Король Данило Романович і його місце в українській історії / Львівський національний університет імені Івана Франка, Львівське відділення інституту української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського НАН України, Громадський комітет для відзначення 800-літнього ювілею короля Данила. Ред-колегія Я.Дашкевич та ін. – Львів: ВМС, 2003. – С.76.

²⁵Котляр М. Галицько-Волинський літопис XIII ст. – К: Інститут історії України АН України, 1993. – С.68.

²⁶Котляр М. Данило Галицький. – К.: Інститут Історії України НАНУ, 2001. – С.84-85.

²⁷Галицько-Волинський літопис. Дослідження. Текст. Коментар / За ред. М.Ф. Котляра. – С.220.

²⁸Там само. – С.228.

²⁹Ідзьо В.С. Українська держава в XIII столітті. – Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. – С.194.

³⁰Майоров А.В. Галицко-Волынская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община. Автореферат диссертации ...доктора исторических наук 07.00.02 – Отечественная история. Санкт-Петербургский государственный университет. – СПб., 2004. – С.36.

³¹Майоров А.В. Галицко-Волынская Русь. Очерки социально-политических отношений в домонгольский период. Князь, бояре и городская община / Под ред. И.Я. Фроянова. – СПб.: Университетская книга, 2001. – С.588.

³²Szalay L. Geschichte Ungarns: In 2 t. – Pest, 1866. – Т.2. – S.33; Pauler Gy. A magyar nemzet története Árpád-házi királyok alatt: 2-ban. – Budapest, 1893. – К.2. – Old.189.

³³Font M. Ungarn, Polen und Galizien-Wolhynien im ersten Drittel des 13. Jh. / *Studia Slavica Hungariae*. – 1993. – №1-2. – S.36.

³⁴Wlodarski B. *Polska i Rus (1194 – 1340)*. – Warszawa, 1966. – S.108.

³⁵*Ibidem*. – S.112.

*Оксана Ферков
(Ужгород, Україна)*

УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ ПЕРІОДУ СЕРЕДНЬОВІЧЧЯ В УГОРСЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

Україна як держава тим унікальна, що становить особливий історико-культурний регіон між Заходом і Сходом, де протягом тисячоліть відбувався діалог різних цивілізацій, релігій, культур, народів.

Понад 1000 років живуть у близькому сусідстві український та угорський народи. У “Повісті минулих літ” літописець під 898 роком вперше згадує угрів. З того часу сторінки історії свідчать про політичні, економічні, культурні і релігійні зв'язки, спільність устремлінь народів нашої країни та Угорщини.

Угорський народ, що прийшов зі Сходу знайшов собі батьківщину у Придунайській низовині, в центрі Європи, на перехресті шляхів торгово-культурного і політичного значення. Ці території ще задовго до приходу угорців були об'єктом завоювання різних етносів, точкою зіткнення імперських амбіцій. Протягом тисячоліття Паннонія залишалася батьківщиною народів із різними політичними прагненнями, духовною і культурною орієнтацією. Саме у цьому вирі творилася історія угорського народу.

На протязі своєї історії угорці спрямовували свою політичну та економічну діяльність на Захід. Завжди прагнули стати повноправним європейським народом. Однак це не означає, що не відбувалися жваві і різносторонні контакти угорців із східними сусідами і саме з слов'янами, русичами, українцями. Живучи на перехресті політично значущих шляхів для угорців неодноразово гостро поставало життєво важливе питання – до яких політичних сил схилитися, які духовні течії сприймати за своє, як впорядкувати стосунки із ближчими і віддаленими народами у тому числі з Україною – Руссю, східними слов'янами. Адже, угорські племена ще у часи подорожування зі Сходу, не могли не контактувати з населенням південноукраїнських степів, серед них слов'янами.